

УДК 378:[658,612:001]

Золотовська В. С.*

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МОРСЬКОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ

Стаття присвячена розгляду історіографії проблеми вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти морського профілю України. Автором висвітлено результати наукових розвідок, публікацій, наявних у педагогічній науці досліджень, дотичних до зазначеної тем. Їх вивчення й аналіз обумовлені необхідністю комплексного дослідження ретроспективи розвитку іншомовної комунікативної компетентності в майбутніх моряків.

Уточнено сутність поняття «історіографія», яке вчені розглядають у широкому та вузькому тлумаченнях. У статті цю категорію розглянуто як сукупність досліджень, присвячених певній темі, історичній епосі або працям, яким властива внутрішня єдність. Зроблено висновок про значний потенціал вивчення історіографії проблеми нашого дослідження для забезпечення його цілісності, змістовності та об'єктивності.

Зокрема, знайдено й проаналізовано дисертації дослідників із дотичної тематики. У результаті їх опрацювання було з'ясовано, що тривалий час у вітчизняній педагогічній науці бракувало досліджень із тем, пов'язаних із розвитком морської освіти, професійною готовністю моряка до виконання професійних обов'язків. Вивчення джерельної бази дослідження дало можливість виявити, що перші ґрунтовні праці, які висвітлювали окреслені напрями, з'явилися наприкінці ХХ століття. Аналіз засвідчив також увагу держави до загальних теоретичних і практичних проблем освітньої галузі, покликаних забезпечити належний рівень підготовки майбутніх моряків, зокрема, до іншомовної комунікації. Водночас було зроблено висновок про доцільність подальших досліджень із окресленої проблеми, з огляду на недостатню кількість наявних сучасних розроблень.

Перспективними напрями подальших досліджень визнано проблеми вивчення іноземної мови курсантами вищих навчальних закладів морського профілю, що є важливим складником їхньої професійної підготовки, адже багатий досвід вивчення англійської мови за професійним спрямуванням потребує ретельного вивчення та постійного вдосконалення.

Ключові слова: історіографія, історико-педагогічне дослідження, вивчення іноземних мов, заклади вищої освіти, заклади морського профілю, комунікативна підготовка, кадри для флоту, морська галузь.

Основними детермінантами соціально-економічного розвитку країни та реалізації інституційних реформ в державі є генерування стратегії в освітній сфері, векторами якої виступає не тільки масштабна аналітична діяльність із опрацювання сучасної оперативної інформації, а й організація ретроспективних наукових досліджень, найефективніші результати яких варто враховувати й упроваджувати в перспективі. Зокрема, період від початку 70-х років ХХ століття до сьогодення містить значний потенціал для вивчення й удосконалення специфіки іншомовної комунікативної підготовки майбутніх моряків. Адже у зв'язку з інтеграцією України в європейський освітній простір, орієнтацією на європейські стандарти якості підготовки фахівців, розширенням міжнародної співпраці першорядного значення набуває сформованість у майбутніх дипломованих фахівців іншомовної комунікативної компетентності. Відповідно до зазначеного, історико-педагогічний аналіз сприятиме реконструкції змісту іншомовної освіти та перенесенню його продуктивних аспектів у практику формування відповідних компетенцій майбутніх працівників морського флоту.

Окреслений період в історії вітчизняної освіти має значну кількість прикладів як конструктивного, так і деструктивного досвіду з розвитку комунікативної культури майбутніх фахівців морської галузі, удосконалення навичок іншомовного професійного

*© Золотовська В. С.

спілкування впродовж життя. Ретроспективний аналіз вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти (ЗВО) морського профілю дає змогу здійснити історіографію проблеми, що сприятиме розширенню дослідницького поля з питань, які є важливими для виявлення тенденцій іншомовної підготовки моряків у минулому та можуть бути екстрапольовані в сучасну систему освіти.

Сучасні проблеми підготовки майбутніх моряків, зокрема, формування в них соціально-комунікативної компетентності, досліджували С. Барсук, С. Козак, М. Кулакова, І. Сокол, Л. Ступіна, О. Фролова та ін. Історичний аспект проблем розвитку ЗВО морського профілю був предметом розгляду В. Кузіної, О. Тимофєєвої, О. Чорного та ін. Визначені науковцями періодизації з дотичних питань стали корисними для окреслення етапів та тенденцій розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх моряків у ЗВО. Зокрема, науковий інтерес представляли такі періодизації: становлення морської освіти в Україні О. Тимофєєвої (XVIII-XIX ст.); підготовки спеціалістів морського флоту в Україні (остання чверть XVIII – початок XX ст.) О. Чорного; підготовки командних кадрів військово-морського флоту (друга половина XIX – перша половина XX ст.) М. Крицького; розвитку військово-морського флоту СРСР (1945–1991) О. Кузіна; розвитку морського транспорту на європейській півночі Росії (1917-1991 рр.) Л. Красавцева та ін. У історико-педагогічних дослідженнях висвітлено відомості про вивчення іноземних мов у морських навчальних закладах, що діяли на території України в різні часи.

Однак попри досить широке коло наукових досліджень щодо розвитку і функціонування вітчизняної морської освіти вивчення сучасних проблем формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх моряків нині актуальним залишаються дослідження ретроспективи та виявлення тенденцій вивчення іноземних мов у ЗВО морського профілю.

Мета статті – здійснити історіографічний аналіз напрацювань учених, які досліджували генезу системи підготовки майбутніх моряків засобами вивчення іноземних мов; визначити роль, що надавалася іншомовному професійному мовленню в формуванні компетентного фахівця морської галузі на різних історичних етапах.

Розуміючи історіографію в широкому (історія історичної науки) та вузькому смислах (сукупність досліджень, присвячених певній темі, історичній епосі або праць, яким властива внутрішня єдність) [15], убачаємо значний потенціал вивчення історіографії проблеми дослідження в забезпеченні його цілісності, змістовності та об'єктивності.

Тривалий час у вітчизняній педагогічній науці бракувало досліджень з тем, пов'язаних із морською освітою, професійною готовністю моряка до виконання професійних обов'язків. Перші ґрунтовні праці, що висвітлювали ці напрями, з'явилися не так давно: історичний аспект розвитку вищої морської освіти вивчали О. Тимофєєва, О. Чорний та ін.

Перші публікації, що містили відомості про розбудову морської освіти на території України, датовані 1855 роком. У тогочасному виданні «Морской сборник» друкувалися звіти командування морських суден. Зокрема, матеріали звіту командувача Чорноморської штурманської роти містили відомості про те, що при штурманській роті діяла бібліотека, яка нараховувала «4618 книг російською мовою, 142 – німецькою, 563 – французькою, 301 – англійською і 75 – італійською, усього – 5699 томів» [4, с. 452]. Зазначене дає змогу зробити припущення, що офіцери та командний склад моряків тогочасних суден могли володіти кількома мовами.

Сучасні дослідники з'ясували, що в першій половині XIX століття продовжувало функціонувати Миколаївське морське артилерійське училище, котре було створене в Херсоні у 1786 році, а 1795 року було перенесене до Миколаєва [5, с. 102]. Упродовж п'яти років у них здійснювалася підготовка морських артилеристів, а курсантами

закладу могли стати тільки дворянські діти підліткового віку з високим рівнем освіти.

Вихованці Миколаївського морського артилерійського училища мали змогу навчатися в загальних та креслярських артилерійських класах. Серед навчальних і професійно спрямованих дисциплін (Закон Божий, природничо-математичні дисципліни, механіка, суднобудування, артилерія, фортифікація, військово-морська історія й тактика, основні правила граматики, загальна історія, правознавство, креслення, малювання, теоретична артилерія) у загальних класах курсанти вивчали й англійську мову [17].

У креслярському класі, окрім зазначених предметів, курсанти вивчали артилерійське мистецтво та основи службових обов'язків офіцера-артилериста на судні. Поза уроками учні займалися стрільбою з гвинтівок, гармат, проводили досліди в хімічній лабораторії, виконували артилерійські розрахунки і креслення. Обов'язковими були заняття гімнастикою, фехтуванням і танцями, опанування німецькою й французькою мовами [10, с. 108-109]. Така система підготовки спеціалістів для військово-морського флоту на території України діяла до середини ХІХ століття.

Значно збільшилася кількість опублікованих праць із окресленої проблеми в радянський період. Однак з огляду на суспільно-політичні, соціально-економічні, наукові й культурно-просвітницькі особливості історичного розвитку УРСР, накопичення історико-педагогічного досвіду, його обґрунтування й висвітлення ученими у фахових виданнях відбувалося поступово й досить повільно.

До публікацій радянського періоду, близьких до теми нашого дослідження, відзначаємо працю Л. Бескровного початку 70-х років ХХ століття про розвиток армії і флоту в минулому столітті [2]. Водночас ця змістовна праця майже не торкалася питань комунікативної підготовки кадрів для флоту, проте розширила уявлення про тогочасну діяльність морської галузі.

Прикладом окремих публікацій у 80-і роки ХХ століття, що висвітлювали психологічні та гігієнічні питання підготовки майбутнього моряка, характер відносин командира судна з підлеглими членами екіпажу (плавскладом), слугували праці Ю. Стенько [16], В. Парохіна [11]. Зокрема, автор останньої акцентував на особливому характері умов праці, що зумовлювало використання авторитарного стилю керівництва на судах. Адже ефективне виконання обов'язків морськими екіпажами потребує не тільки згуртованості і спрацьованості, але й негайного реагування на накази в екстремальних ситуаціях, що, на відміну від функціонування багатьох інших колективів, не передбачає можливості розмірковувати та обговорювати їхню правильність і доцільність. Автор, передусім, наголошував на важливості комунікативної взаємодії між членами різноетнічних екіпажів та необхідності належного володіння ними навичками універсальної мови.

На початку ХХІ століття О. Чорний досліджував проблеми розвитку морської освіти в Україні. Результати пошуку вченого було опубліковано в низці праць. Автор публікацій докладно описував зміст підготовки майбутніх моряків, хоча й не зупинявся окремо на питаннях вивчення іноземних мов курсантами навчальних закладів морського профілю.

Сучасний етап розвитку морської освіти (перше і неповне друге десятиріччя ХХІ століття) демонструє значний інтерес науковців до проблем теорії і практики розбудови галузі, зокрема, розроблення праць стосовно іншомовної підготовки курсантів. Проблеми професійної підготовки фахівців морського флоту ретельно вивчалися і висвітлювалися в працях Л. Герганова; О. Заблоцької; В. Захарченка.

Увагу багатьох дослідників було зосереджено на проблемах навчання і розвитку англійської професійної мови фахівців морського флоту. Розроблення науковців удосконалили процеси англійської підготовки майбутніх фахівців морського

флоту: формування професійного англійського діалогічного мовлення курсантів вищих морських училищ; вивчення іноземної мови в режимі неперервної професійної освіти майбутніх судноводіїв; розвиток іншомовної професійно-комунікативної компетентності спеціалістів у галузі судноводіння, а також спеціальної лексичної компетенції на основі псевдоеквівалентної термінології морської англійської мови. Це стосується розробок методики формування професійно важливих якостей інженерів морського флоту в контекстному навчанні на прикладі іншомовної мовленнєвої діяльності (В. Теніщева); розвитку комунікативної культури при вивченні англійської мови у військово-морському інституті (Г. Верба); формування соціокультурної компетенції майбутніх навігаційних офіцерів у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін (О. Фролова).

Загалом до розгляду проблем навчання читання іншомовної професійноорієнтованої літератури долучалося багато педагогів, учених-дидактів і методистів. Зокрема, науковці Г. Барабанова, Н. Гез, Р. Мартинова, О. Тарнопольський, Н. Шалова обґрунтували концепцію навчання читання автентичних англомовних текстів художніх і технічних жанрів. У своїх розробках М. Ляховицьким, Р. Мартиною, А. Масловою та ін. було змодельовано поетапність процесів навчання читання моряками науково-педагогічної та технічної літератури. Дослідники Р. Безутла, П. Гібсон, Ю. Дегтярьова та ін. розробили принципи інтегрованого навчання читання майбутніх фахівців немовного профілю професійно орієнтованих текстів.

Стосовно навчання читання англомовної професійної документації майбутніми судноводіями, нами знайдено дослідження 2001 року С. Козак «Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту». У ньому автор трактує англомовне читання не як мету навчання, а як засіб розширення словникового запасу студентів для формування їхньої іншомовної комунікативної компетенції [6]. Автором зроблено спробу надати навчанню англомовного читання майбутніх судноводіїв значення значно більшого, ніж вивчення навчального предмета, тісно пов'язавши отримані знання й уміння з майбутньою професійною діяльністю курсантів.

Характерною рисою періоду стало здійснення багатьох наукових досліджень із дотичних тем. Розгляду психологічного аспекту професійної підготовки майбутніх моряків присвячено роботу С. Ситнік «Психологічна підготовка обслуговуючого персоналу морського транспорту в системі навчальної діяльності студентів профтехучилища» [14].

Результатом наукового пошуку М. Корольчук стала дисертація (2003 р.), де автором розглянуто проблеми психофізіологічної працездатності корабельних спеціалістів в екстремальних умовах [7]. Подібну тему невдовзі було досліджено П. Криворучко, яка ретельно розглянула специфіку і механізми психологічного забезпечення професійної діяльності корабельних спеціалістів у тривалому плаванні [8].

М. Кулаковою здійснено науково-педагогічне дослідження «Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах» (2006) [9], де окремим компонентом готовності автор визначала комунікативні уміння.

О. Заболотська у навчально-методичному посібнику «Методика викладання іноземних мов у ВНЗ» (2010 р.) розкривала механізми впровадження нових методик і технологій, «які б стимулювали взаємозалежний комунікативний, соціокультурний і когнітивний розвиток студента» [3, с. 12].

Значний потенціал для розширення дослідницького поля містить праця О. Попової «Особливості професійної діяльності майбутніх судноводіїв і сутність їхньої професійної компетентності» (2011 р.), у змісті якої акцентовано на необхідності високоякісної іншомовної освіти курсантів ВНЗ морського профілю з огляду на специфіку їхньої професійної діяльності [12].

Сучасні підходи до організації іншомовної комунікативної підготовки дослідив

2014 року О. Шумський у роботі «Формування професійної іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих навчальних закладів МВС України засобами інформаційних технологій» [18].

У матеріалах дисертації М.Бабишеної, захищеної 2015 року [1], було розглянуто проблему формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. Іншомовній комунікації приділялася велика увага.

У дисертації Н.Пріміної «Навчання читання англомовних лоцій майбутніх судноводіїв» було розкрито сутність поняття «лоція», яке вчена трактувала як інтегрований лінгвомовленнєвий матеріал, де автентична англомовна лоція являла собою синтез навчальних і професійних дій, при якому професійна діяльність має здійснюватися в її іншомовному супроводі. Автором дослідження було також проаналізовано методи навчання іншомовного читання професійно спрямованих текстів для студентів немовних спеціальностей; розкрито й описано психологічні механізми осмислення та переробки змісту англомовної інформації для правильного читання автентичних лоцій. Автор визначила й переконливо обґрунтувала вісім етапів розвитку вмінь читання англомовних лоцій, де навчання на перших семи етапах ґрунтується на досягненні мовних, мовленнєвих і професійних цілей, на восьмому етапі – здатності самостійного трактування незнайомих мовних явищ в навчальних і автентичних лоцій. Специфічною ознакою розробленої системи вправ стало опрацювання кожної наступної мовної, передмовленнєвої та мовленнєвої дії на основі її взаємозв'язку з усіма раніше виконаними та спрямування кожного блоку вправ на читання професійної тематики, що відповідало окресленим етапам [13].

Таким чином, аналіз праць, присвячених питанням розвитку морської освіти в окреслені роки, засвідчив увагу держави та наукової думки до загальних освітніх проблем, теоретичного обґрунтування діяльності ланок освітньої галузі, покликаних забезпечити належний рівень іншомовної комунікації майбутніх моряків. Однак цей аналіз дав змогу констатувати обмежену кількість самостійних публікацій стосовно історії розвитку цього напрямку морської освіти та епізодичне висвітлення проблеми в загальнопедагогічних працях.

Перспективами подальших досліджень є аналіз змісту, форм і методів вивчення іноземної мови курсантами вищих навчальних закладів морського профілю як важливої складової їхньої професійної підготовки.

Література:

1. Бабишена М. І. Формування професійно значущих якостей майбутніх судових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 23 с.
2. Бескровный Л. Русская армия и флот в XIX в. / АН СССР. Ин-т истории СССР. М.: Наука. 1973. 645 с.
3. Заболотська О. О. Методика викладання іноземних мов у ВНЗ: навч.-метод. посібник. Херсон: Айлант, 2010. 288 с.
4. Извлечение из отчета управляющего Черноморскою штурманскою ротою, полковника Манганари, за 1855 г. *Морской сборник*. 1856. № 5. С. 438-463.
5. Ковалева О., Чистов В. Очерки истории культуры Южного Прибужья. Николаев, 2000. Т. I. 252 с.
6. Козак С. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Одесский национальный ун-т им. И. И. Мечникова. Одеса, 2001. 20 с.
7. Корольчук М. С. Психологія працездатності корабельних спеціалістів в екстремальних умовах: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.02 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 399 с.

8. Криворучко П. П. Психологічне забезпечення професійної діяльності корабельних спеціалістів у тривалому плаванні: дис. ... канд. психол. наук: 20.02.02 / Київський військовий гуманітарний інститут. Київ, 2006. 263 с.
9. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2006. 225 с.
10. Левицкий М. Артиллеристы русского флота. *Морской сборник*. 1886. № 11. С. 106-120.
11. Парохин В. Н. Взаимоотношения командира с подчиненными на борту судна. *Морской транспорт. Серия «Безопасность мореплавания»: экспресс - информ.* 1983. Вып. 5. С. 2-18.
12. Попова О. П. Особливості професійної діяльності майбутніх судноводіїв і сутність їх професійної компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип. 17. С. 353-359.*
13. Пріміна Н. Навчання читання англomовних лоцій майбутніх судноводіїв: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2017. 23 с.
14. Ситнік С. В. Психологічна підготовка обслуговуючого персоналу морського транспорту в системі навчальної діяльності студентів профтехучилища: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2000. 209 с.
15. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
16. Стенько Ю. М. Психогігієна моряка. Л.: Медицина, 1981. 176 с.
17. Чорний О. Військово-морська освіта на півдні України в епоху вітрильного флоту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки.* 2012. Вип. 9. С. 249-257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2012_9_43.
18. Шумський О. А. Формування професійної іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих навчальних закладів МВС України засобами інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2014. 314 с.

Zolotovska V. S.

HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM OF STUDY FOREIGN LANGUAGES IN UKRAINE HIGHER EDUCATION MARITIME PROFILE INSTITUTIONS

The article is devoted to the consideration of the historiography of the problem of study foreign languages in Ukraine institutions of higher education of the maritime profile. The author highlights the results of scientific researches, publications, available in pedagogical science research on close to the specified topics. Their study and analysis is necessary for a comprehensive study of the retrospective development foreign language of the communicative competence for future seamen.

The essence of the concept of «historiography», which scientists consider in the broad and narrow sense, is specified. For our study, his understanding was relevant as a set of studies devoted to a particular topic, the historical era, or works that are inherent in internal unity. It is concluded that there is a significant potential studying the historiography of the problem of our research to ensure its integrity, content and objectivity.

In particular, a certain number of dissertations of researchers from related subjects were found and analyzed. As a result of their elaboration it was found out that for a long time in the domestic pedagogical science was lacking research on topics related to the development of maritime education, professional readiness of a seaman to perform various responsibilities. The study of the source research base made it possible to find that the first substantial work, which covered the outlined directions, appeared at the end of the twentieth century.

The analysis also showed the State attention to the general theoretical and practical problems of the educational sector, which are intended to provide the appropriate level of training future seamen, in particular, foreign language communication. At the same time was made a conclusion on the feasibility of further researches on this problem, given the insufficient number of available modern designs.

Perspective directions of further researches are recognized problems of study of foreign language

by cadets of higher educational establishments of the sea profile, which is an important component of their professional training, because the rich experience of studying the English language in a professional direction requires careful study and continuous improvement.

Key words: historiography, historical and pedagogical research, studying of foreign languages; institutions of higher education; Maritime profiles, communicative training; frames for the fleet, maritime industry.

Дата надходження статті: «07» лютого 2018 р.

УДК 373.5.016:5(477)«19/20»

Кохановська О. В.*

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється проблема розвитку системи початкової освіти в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століть. У межах дослідження проаналізовано мережу закладів початкової освіти, яка сформувалася в середині ХІХ століття, а також динаміка їх розвитку протягом цього періоду. Зазначено, що переважно початкові училища поділялися на роздільні та спільні для хлопців та дівчат. Прийняте 1864 року «Положення про початкові народні училища» закріпило створення початкової школи для дітей усіх станів обох статей. Такими закладами переважно були земські та церковно-парафіяльні школи. Серед предметів природничо-математичного спрямування в таких школах викладалася лише арифметика, у межах якої вивчалися лише 4 основні дії. Інших предметів природничо-математичного спрямування не викладали. Акцентовано на тому, що основним типом початкових закладів освіти в містах були міські училища. Після прийняття Положення про міські училища з шестирічним терміном навчання 1872 року більша частина повітових училищ перетворилися в міські училища, у яких серед предметів природничо-математичного спрямування викладалася зокрема арифметика, алгебра, геометрія, географія, природознавство (відомості з ботаніки, зоології, анатомії та фізіології людини). Визначено, що 1874 року в результаті затвердження нового Положення про початкові народні училища, всі заклади початкової освіти діяли на основі цього законодавчого акту аж до 1917 року. Викладання в таких закладах відбувалося на основі прийнятих 1897 року приблизних програм предметів, які викладалася в народних училищах відомства Міністерства народної освіти. Цей же документ визначав і приблизну кількість годин на вивчення різних дисциплін. Проте, цей документ не був обов'язковим. У статті також проаналізовано програмований зміст деяких предметів природничо-математичного циклу. Зроблено висновок, що протягом другої половини ХІХ – початку ХХ століття значно розширилася як мережа закладів початкової освіти, так і обсяг предметів природничо-математичного спрямування, які в них викладалася.

Ключові слова: початкова освіта, початкові народні училища, міські училища, повітові училища, природничо-математична освіта, ХІХ – початок ХХ століття.

Нині в системі початкової освіти відбуваються докорінні зміни – перехід до Нової української школи. В умовах стрімких реформацій усе більшої актуальності набуває звернення до історичного досвіду та його аналізу з метою врахування позитивних надбань в сучасних умовах. Природничо-математичний цикл предметів початкової школи становить міцний фундамент розвитку дітей молодшого шкільного віку. І вдосконалення цього напряму має відбуватися поступово з урахуванням найкращих тенденцій світової практики та історичних надбань нашої держави. Особливий інтерес у цьому сенсі становить період другої половини ХІХ – початку ХХ століття, коли відбувався процес активного розвитку початкової освіти та мережі початкових закладів

*© Кохановська О. В.